

تجزیه و تحلیل عوامل موثر بر تولید فضای شهری فرهنگ‌محور (نمونه موردی: شهر شیراز)

رزینا عربیان^۱، حمید ماجدی^{۲*}، حسین ذبیحی^۳

۱ دانشجوی دکتری شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲ استاد گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳ دانشیار گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۱۴؛ تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۱۰/۰۸)

چکیده

امروزه فرهنگ به‌عنوان یکی از سرمایه‌های شهری قلمداد می‌شود و تولید فضاهای شهری با کیفیت بر مبنای زیرساخت‌های فرهنگی چالشی برای شهرهای بزرگ است. هدف این تحقیق آگاهی از پیوند اخلاقیات و فرهنگ با «کیفیت فضا» و آرایه راهکارهایی برای دستیابی به فضای آگاهی‌بخش با مطالعه شهر شیراز است. روش پژوهش در بعد نظری، کیفی و برگرفته از تحلیل گفتمان و در بعد عملی، کمی و با استفاده از روش تحلیل عاملی توسط نرم‌افزار SPSS است. نوع نگاه به فضای شهری موردنظر، دیدگاه متفکرین مکتب نئومارکسیست، به‌ویژه هنری لفور است که بر مفهوم «تولید فضا و به‌تبع آن تولید فرهنگ» پافشاری، و تولید «فضای شهری» را در متن «فضای جهانی، آگاهی تاریخی جوامع و بعد وجودی افراد یک سرزمین» تبیین می‌کند. پس از مشخص شدن متغیرهای موثر در تولید و احیای فضای شهری فرهنگ‌محور با تکیه بر مبنای نظری و تحلیل گفتمان، نسبت به مصاحبه و ارزیابی آنها در شهر شیراز اقدام شد. در واقع جهت بررسی اثرات فضای شهری بر فرهنگ افراد، نسبت به بررسی شاخص‌های موردنظر در سطح شهر شیراز و محلات آن اقدام شد. نتایج حاکی از آن دارد که با توجه به نبود سیاست‌های شهری مناسب در حوزه برنامه‌ریزی، فضاهای شهری شیراز به‌سود رانت‌خواران به‌خصوص در شیوه توزیع مسکن متعین شده و فضاهای این شهر از هدف کلان تنظیم سیاست‌های فرهنگ‌محور خود به دور مانده‌اند. بنابراین، براساس نتایج روش تحلیل عاملی باید نسبت به تغییراتی به ترتیب اولویت در حوزه ساختار اقتصادی شهرها، ساختار اجتماعی، کیفیت محیط و منابع و برندشهری اقدام نمود. در انتها نیز قالب مدل مفهومی تولید فضای شهری فرهنگ‌محور در شهر شیراز تبیین شده است.

کلید واژه‌ها: فضای شهری، تولید فضا، فرهنگ، تحلیل گفتمان، فضای شهری فرهنگ‌محور

سرآغاز

فضا از پیش، یک سری روابط را تشویق و شکلی از روابط را به حاشیه می‌راند. همچون متن، در فضا هم عمل مُرَجَح وجود دارد. فضا از پیش به گونه‌ای طراحی شده که یک سری از کارکردها، در آنجا اتفاق بیفتد یا نیفتد، اما این تجربه زیسته مردم است که روابط خاص خودش را می‌آفریند، به عبارتی دیگر فضا از طریق تجربه زندگی روزمره باز تولید می‌شود و در این میان روابط قدرت، یک الزام همیشگی است. چرا که، روابط قدرت عمیقاً ریشه در «تاروپود جامعه» دارند، بدین معنی که قدرت، ساختاری اضافی نیست که در «بالای سر» جامعه تشکیل شود و بتوان نابودی آن را آرزو کرد. به هر حال زیست در اجتماع، به معنی زیست به شیوه‌ای است که در آن، کارکردها در پیوند با اعمال دیگر ممکن، و در حقیقت، در جریان است.

هنگامی که سخن از شهر به میان می‌آید، در واقع صحبت از مکانی است که بالاترین حد از تمرکز قدرت و فرهنگ یک اجتماع را در خود جای داده است؛ مکان تبلور وسیع‌ترین شبکه‌های ارتباط اجتماعی، جایی که تعلق به آن و اهل آن بودن، نوعی هویت‌شناختی برای فرد به ارمغان می‌آورد. فضای شهری بستری است که فعالیت‌ها و رفتارهای انسانی در آن شکل می‌گیرد و روابط اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها با یکدیگر در این عرصه اتفاق می‌افتد. از یک طرف فرهنگ محصول رابطه اجتماعی است که شدت این رابطه بر فرهنگ تاثیر می‌گذارد. بدین معنی که برقراری و تداوم روابط اجتماعی سبب تقویت ارزش‌ها و هنجارها یا فرهنگ می‌شود و از سوی دیگر، فرهنگ شرایط و نحوه شکل‌گیری روابط اجتماعی را تعیین می‌کند. گسست روابط مردم-مکان، از دست دادن حس مکان، بی‌تعلقی به مکان، ارتباط عمیقی با بی‌هویتی مکان سکونت و نادیده گرفتن فرهنگ انسان در شکل‌دهی به فضای زندگی دارد (Khaki & Jahan Bakhshian, 2013). که به‌عنوان یکی از دلایل اصلی ترک بافت‌های شهری، زمینه‌ساز توجه بیشتر صاحب‌نظران به منظور شناسایی و اتخاذ راهبردهایی بوده است که بتوانند با مدیریت تغییرات در مکان، ضمن ارتقا پیوندهای احساسی به ضمانت بالاتری از موفقیت اجرایی پروژه‌های احیای شهری دست یابند.

فضاهای شهری با محتوای عمیقاً اجتماعی به‌عنوان فضایی ساخته شده، محصولی فرهنگی به شمار می‌آیند. این فضاها به‌عنوان عرصه‌ای برای تبلور زندگی جمعی، نقش چشمگیری در تعیین

هویت شهر و آفرینش تعاملات انسانی، گردهم آمدن و مشارکت افراد، تقویت و تداعی خاطره‌ها و ایجاد تعلق خاطر برای نسل‌های آینده دارند. حال اگر این فضاها بر اساس اصول و ضوابط با محوریت فرهنگ، هنر و توسعه فرهنگ‌سازی شکل گیرند، موجب ارتقای کیفیت محیطی می‌شوند. شناساندن فرهنگ و مشارکت‌های اجتماعی مردم در تصمیم‌گیری‌های شهری با طراحی فضاهای همگانی موجب خلق حس تعلق جمعی، احیای هویت بومی و جاودانگی در فضای شهری می‌شود. یک شهر بایستی ترکیبی از فرصت‌های متنوع برای خلق و رشد فرهنگ‌های جدید را برای شهروندان فراهم کند. معماری و طراحی شهری نیز به‌عنوان یک هنر سعی در ایجاد فضاهای شهری با هویت و واجد کیفیت محیطی دارد.

در سال‌های اخیر، شهرها در اثر توسعه بدون برنامه و بی‌توجه به مولفه‌های کیفی و هویتی در شهر، دچار سردرگمی و بیگانگی با گذشته و هویت خود شده‌اند. توجه به الگوها، شاخص‌های بومی و فرهنگی و جهان‌بینی مردم یکی از مهم‌ترین مولفه‌های تاثیرگذار بر هویت‌مند ساختن شهرها و تمایز آن‌ها از یکدیگر می‌باشد. لذا، در این تحقیق سعی بر آن است، بستر مناسب فرهنگی با نقش خاطره‌انگیزی و هویت‌بخشی در راستای مشارکت و اثرگذاری فرهنگ در حوزه‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی ایجاد شود. مساله این تحقیق درک چگونگی گذر شیراز از شهر ارگانیک و همسان، به مکان بی‌سامان و عاری از وحدت اندام‌واره می‌باشد. چرا که، فضاهای زندگی در این شیراز «به خودی‌خود» وجود نداشته، بلکه تولید شده است. فضاهای تولید شده در این شهر در پیوند با کنش، تاریخ و زمان، مسایل و چالش‌های بسیار در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیط‌زیستی و ... بر ساکنان شهر شیراز و پیرامون آن تحمیل کرده است. بنابراین درک و تحلیل چالش‌های فعلی شهر شیراز، نیازمند آگاهی از تاثیر سیاست‌های شهری بر فرهنگ شهری و شناخت مکانیزم این فرآیند است. در این راستا شناسایی و تبیین متغیرهای موثر بر تولید فضای شهری فرهنگ‌محور و آگاهی‌بخش به استفاده‌کنندگان از آنها هدف اصلی این پژوهش می‌باشد.

مبانی نظری

بازنمودهای فضا، نقشی اساسی و خاص در تولید فضا داشته و دارای تاثیر عملی و با مداخله خود، بافت‌های فضایی متاثر از

دولت در جهت‌دهی فضای معقول تاثیر دارند. اقتصاد در واقع درون فضای محسوس به عنوان بی‌واسطه‌ترین عامل عمل می‌کند. از سوی دیگر منافع فضای معقول سبب می‌شود، که از این ابزار به سود خودش بهره‌مند شود. یک فضای اجتماعی را نمی‌توان به قدر کافی، برمبنای فضای طبیعی (وضعیت اقلیمی و طبیعی)، یا تاریخی قبلی آن شناخت. بلکه باید همزمان نوع شیوه تولیدی (عمل‌های فضایی)، میانجی‌گری‌های قدرت و حاکمیت (بازنمودهای فضا) و نمادها، روابط و زبان خاص آن دوران (فضاهای بازنمودی) را نیز در نظر، و نسبت به آن‌ها آگاه بود.

به این ترتیب موارد زیر را می‌توان به عنوان مشخصه‌های اصلی فضای اجتماعی لوفور بیان نمود:

۱. فضا، سیاسی است، ۲. فضای اجتماعی، تبلور نظام طبقاتی به‌خصوص در جوامع سرمایه‌داری است، ۳. فضای اجتماعی، خود محل نزاع است، به این معنا که خود ابژه نزاع بین طبقات قرار می‌گیرد، ۴. فضای اجتماعی در بازتولید روابط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تاثیر مستقیم می‌گذارد (Javan et al., 2013).

تولید فضاهای شهری با محتوای عمیقاً اجتماعی به‌عنوان فضایی ساخته‌شده از منظر لوفور، محصولی فرهنگی به شمار می‌آیند، از سوی دیگر فرهنگ نیز در ترکیب با اقتصاد، عرصه تبلور فضای اجتماعی است. حضور فرهنگ به‌عنوان عاملی که از یک سو ریشه در تاریخ دارد، و از سوی دیگر با آرزوها، خواسته‌ها و باورهای انسان‌ها در هم آمیخته و نوعی ویژگی منحصر به فرد را برای هر اجتماع انسانی شکل می‌دهد، بعدی ازلی دارد.

برداشتی که از مفهوم «فرهنگ» و وارد کردن آن در جریان توسعه‌های شهری وجود داشته، طی چند دهه با نوعی دگرگونی و استحاله همراه بوده است. بین دهه‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۶۰ می‌دانند، که آن را دوره هنرهای پیش از الکترونیک می‌دانند فرهنگ را عرصه‌ای جدای از اقتصاد و تولید، و حتی متنافر با آن؛ طی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی، فرهنگ ابزاری است در خدمت اهداف اجتماعی و سیاسی، و هنوز هیچ نقش‌پذیری در عرصه اقتصادی ندارد. اما از دهه ۱۹۹۰ میلادی، که برخی آن را «دوران مشارکت» می‌نامند، فرهنگ به‌عنوان ابزاری در خدمت احیای اقتصادی و کالبدی شهر مورد استفاده قرار می‌گیرد، و از آن در سیاست‌گذاری‌های شهری استفاده فعال می‌شود.

در عرصه تولید فضای شهری می‌توان به سه برداشت از فرهنگ دست یافت. طی دهه‌های ۱۹۴۰ تا ۱۹۸۰ میلادی از واژه «صنعت فرهنگ» برای نشان دادن نوعی از امکان کسب درآمد اقتصادی

دانش و ایدئولوژی را تغییر می‌دهند. مداخله آنها از طریق ساختن روی می‌دهد، از طریق معماری، ولی نه با تصور معماری به‌منزله بنا کردن یک ساختمان، کاخ یا یادمان، بلکه به‌عنوان پروژه‌ای جای گرفته در یک متن و یک بافت فضایی، که نیازمند بازنمودهایی است که در قلمرو نمادین یا خیالی ناپدید نخواهد شد (Lefebvre, 2016). به عقیده مارکس، توجه صرف به وجود چیزها، چه ابژه‌هایی خاص و چه ابژه به‌صورت کلی، نادیده گرفتن آن چیزهایی است، که در آن واحد دربرمی‌گیرند و پنهان می‌کنند، یعنی روابط اجتماعی و شکل‌های آن روابط. وقتی که هیچ توجهی به روابطی که جز جدانشدنی حقایق اجتماعی هستند؛ نمی‌شود، تیر معرفت به هدفش اصابت نمی‌کند و فهم ما به تاییدی از چندگانگی‌های تعریف نشده و غیرقابل تعریف چیزها تقلیل می‌یابد و در طبقه‌بندی‌ها، توصیف‌ها و تقسیم‌ها گم می‌شود (Lefebvre, 2016). بنابراین فضا در نزد لوفور یک محصول اجتماعی است، به این معنا که در تولید آن، مجموعه هستی‌های اجتماعی افراد در کنش متقابلی که با یکدیگر برقرار می‌کنند، سبب می‌شود که فضا شکل گیرد. صفت اجتماعی فضا از نظر لوفور واجد پیامدهایی مانند روابط متقابل یا یک‌سویه قدرت یا روابط اقتصادی است. لوفور به‌عنوان یک فیلسوف و پدر دیالکتیک فرانسه در مفهوم‌پردازی خاص خود از دیالکتیک متأثر از هگل و مارکس است. عمده بحث لوفور پیرامون فهم اجتماعی در این است که باید در فهم فضا هم انتزاع و هم انضمام را در نظر داشت، در غیراین‌صورت با یک محتوای اشتباه روبه‌رو خواهیم بود. از نظر او فضا یک انتزاع محقق شده است. در واقع لوفور با این بیان بین امر انضمامی و انتزاعی یک رابطه دیالکتیکی برقرار می‌کند. در اینجا فضا یک ساختار ذهنی و مادی است، یعنی در دو سوی ادراک معقول و حسی قرار می‌گیرد. او فضا را واجد سه دقیقه (در مفهوم دیالکتیکی) می‌بیند. روال فضایی^(۱)، بازنمودهای فضا^(۲)، فضاهای بازنمود^(۳). باید توجه داشت که هر سه نوع مفهوم فضایی (محسوس، معقول و زیسته که به‌ترتیب حاصل روال‌های فضایی، بازنمودهای فضایی و فضاهای بازنمود هستند) سه دقیقه هستند، که هیچ یک بر دیگری برتری ندارد و فقط انگیزه سیاسی است که یک فضا را بر فضای دیگر برتری می‌دهد. فضای زیسته جایگاهی استراتژیک است که تمام تقارن‌های فضایی را دربرمی‌گیرد، می‌فهمد و بالقوه دگرگون می‌کند. از این جهت است که بازنمودهای فضا در نظام سرمایه‌داری همواره بدنبال از خودسازی این فضا از طریق روال‌های فضایی هستند و به‌طور کلی دو عامل اساسی اقتصاد و

یا مولفه، فرم (کالبد)، فعالیت (کارکرد) و معنا قرار داد. در حقیقت فضای فرهنگ‌مبنا به دنبال مکان‌سازی و دستیابی به مصداق مکان است که از طریق این مولفه‌ها تحقق می‌یابد؛ بدین معنا که با نوسازی و بهسازی کالبدی و ایجاد و تجدید حیات فعالیت‌ها و رویدادهای فرهنگی و هنری، سبب شکل‌گیری تصویر، معنا و در نهایت ایجاد هویت و حس مکان می‌گردد (Lotfi, 2011).

از طریق اشاعه نوعی تک‌فرهنگی یا فرهنگ انبوه استفاده می‌شد. در مرحله بعدی مفهوم «صنایع فرهنگی» مطرح شد استقبال از این مفهوم به حدی بود که شاهد استفاده از واژه «صنایع خلاق» به‌عنوان نوآورانه‌ترین روش در استفاده از فرهنگ در تولید فضای شهری هستیم. بنابراین، از این مقطع به بعد در طرح‌های توسعه شهری از همگرا نمودن فرهنگ و اقتصاد صحبت به‌میان آمد. از سویی دیگر می‌توان مولفه‌های فضای فرهنگ‌مبنا را در سه بعد

جدول (۱): مولفه‌ها و معیارهای موثر در شکل‌گیری فضاهای شهری فرهنگ‌مبنا (Lotfi, 2011)

مولفه‌های فضای شهری فرهنگ‌مبنا		
معنا	عملکرد	فرم
- تمایز و هویت - تنوع و سرزندگی - خلاقیت	- هم‌پیوندی عملکردی - تسهیلات و تجهیزات رفاهی	- مسایل محیط‌زیستی - هویت کالبدی - کیفیت‌های محیطی - حمل‌ونقل و دسترسی - الگوی طراحی فضا

به چشم می‌خورد. جیکوبز توجه خود را به اکولوژی انسانی پیچیده ارتقا شهرها جلب کرد و خواستار رویکردهای برنامه‌ریزی و طراحی ارگانیک‌تر و برحسب مکان شد (Authenticity, 2008). از این‌رو فرهنگ و توجه به اکولوژی‌های فرهنگی در ادبیات شهرسازی به مقوله‌ای تبدیل شد که در بسیاری از موارد درون‌مایه ارتقا تحقیقات و پژوهش‌های شهری را تشکیل می‌داد. بسیاری از نهادها و موسسات به پژوهش‌هایی با محوریت فرهنگ پرداخته و به بیان تاثیرات آن بر فضاهای شهری اشاره نمودند (Farooqi, 2012). جدول (۲) ابعاد گوناگون فرهنگ در شهرسازی را بیان می‌کند.

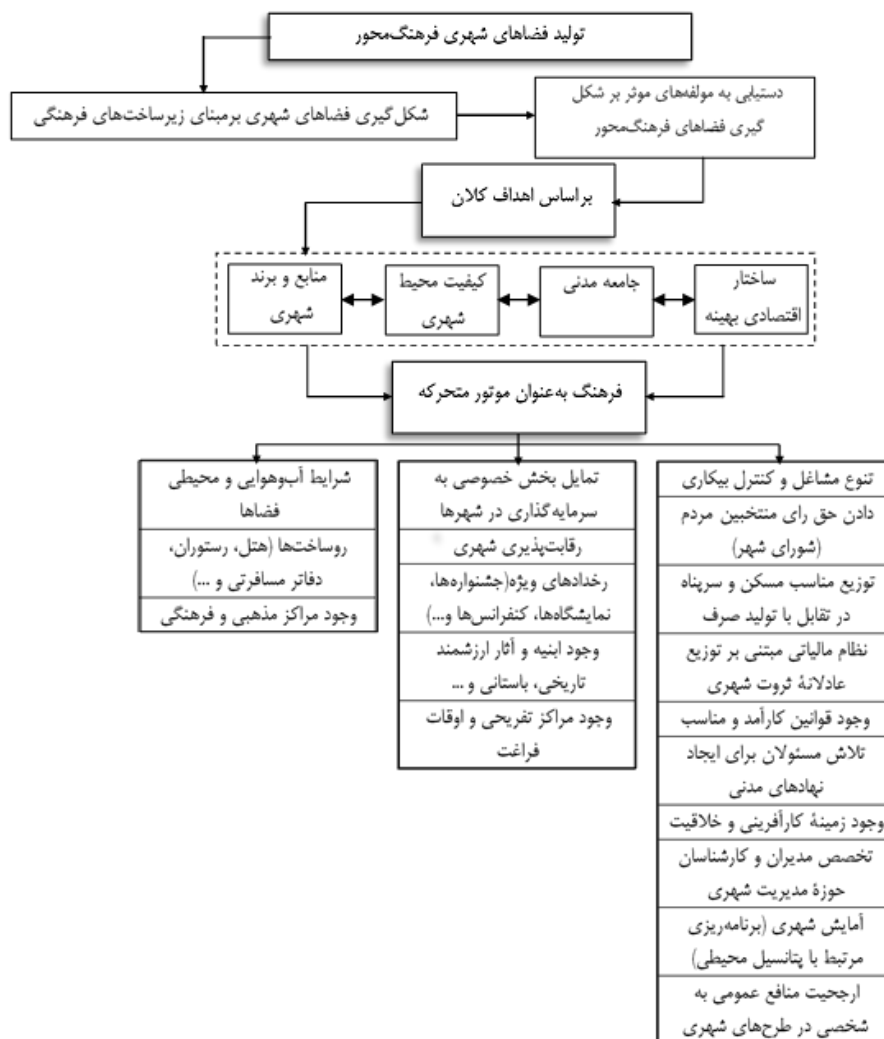
در این راستا فرهنگ و بازنمودهای فرهنگی، همواره به عنوان جزئی جدایی‌ناپذیر از مناسبات شهر محسوب شده، ولی آنجا که سخن از معرفی دوباره فرهنگ به‌عنوان عامل توسعه مطرح می‌شود، بایستی به شرایط شهری دوران معاصر اشاره کرد (Beatriz, 2004). شرایطی که فرهنگ را به‌عنوان برابر نهاده بر جریان اقتصاد محور توسعه قرار می‌دهد. قرار دادن فرهنگ به عنوان بخشی از برنامه‌ریزی ایده ارتقا تازه‌ای نیست. برنامه‌ریزی به‌عنوان یک حرفه ارتقا مدرن محصول رویایی‌های اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ توسط افرادی از قبیل پاتریک گدس و لوپس مامفورد است که بعدها در نظریات جین جیکوبز نیز این ایده‌ها

جدول (۲): نقش فرهنگ در ابعاد گوناگون شکل‌گیری فضاهای شهری (Evans, 2005)

اجتماعی	اقتصادی	کالبدی
- دادن حق رای به منتخبین مردم و شوراها - افزایش فعالیت‌های داوطلبانه - افزایش فرصت‌های آموزشی - امکان بروز عقاید و نیازهای فردی و جمعی - ایجاد نهادهای مدنی - تقویت خوشه‌ها و نهادهای اجتماعی	- مشارکت در بخش فرهنگی محلی - سرمایه‌گذاری بخش خصوصی - اقتصاد مختلط (خصوصی و عمومی) - تنوع نیروی کار از لحاظ طبقه اجتماعی - تولید شغل و کارآفرینی - رقابت‌پذیری شهری	- افزایش استفاده عمومی از فضا - تراکم بالا؛ کاهش اثرات محیط، نظیر ترافیک و آلودگی - دسترسی (امنیت و سهولت حمل‌ونقل) - توجه به هویت تاریخی و ویژگی‌های محلی

می‌شود. در این مدل اهداف مطرح شده در قالب معیارهای فرهنگی به‌عنوان چشم‌اندازهای اصلی در طراحی فضاهای شهری معرفی می‌شوند.

در این راستا مدل مفهومی، در قالب دستیابی به مولفه‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی فضاهای شهری و استفاده از فرهنگ به‌عنوان موتور مولد و محرکه این مولفه‌ها به‌صورت زیر دسته‌بندی

شکل (۱): برداشت مفهومی از تعاریف فضاهای شهری فرهنگ‌محور (Arabian et al., 2018)

روش تحقیق

این پژوهش در زمره پژوهش‌های ترکیبی می‌باشد. چرا که براساس دو رویکرد کیفی و کمی صورت گرفته است. همچنین پژوهش جهت بررسی فضای شهر شیراز و بررسی چگونگی تولید فضای شهری فرهنگ‌محور از روش‌های توصیفی-تحلیلی و شیوه انجام پیمایشی بهره گرفته، و ماهیت آن کاربردی است. جامعه آماری کارشناسان، اساتید و پژوهشگران متخصص در حوزه برنامه‌ریزی شهری و همچنین آگاه از وضعیت شهر شیراز است که بر مبنای میزان دسترسی به جامعه آماری، نمونه‌ای با حجم ۵۰ نفر برگزیده شده‌اند.

در رویکرد کیفی با استفاده از روش تحلیل گفتمان، متغیرهای تولید فضاهای شهری فرهنگ‌محور مطابق با جدول (۳) با تاکید بر دیدگاه‌های هنری لفور استخراج شد. لازم به ذکر است که

متغیرهایی که دارای بیشترین توافق (براساس میانگین متوسط به بالا) میان صاحب‌نظران بوده‌اند، به‌عنوان متغیرهای نهایی برگزیده شده‌اند. بنابراین پرسشنامه و مصاحبه ابزارهای اجرای این پژوهش می‌باشند. تحلیل گفتمان برای کشف معنای به‌کار رفته در متن یا سخن به‌کار می‌رود، تحلیل گفتمان، «تحلیل کلام» و «تحلیل گفتار» نیز ترجمه شده است (Fairclough, 2000). در سال‌های اخیر روش تحلیل گفتمان به‌منظور شیوه‌ای جدید در جهت مفهوم‌سازی سوال‌های تحقیقاتی مورد استفاده بسیاری از پژوهشگران حوزه‌های اجتماعی قرار گرفته است (Anataki et al., 2002). تحلیل گفتمان با کاربرد زبان در زمینه‌های اجتماعی به‌ویژه با تعامل‌ها یا مکالمه‌ها میان گویندگان سروکار دارد (Fairclough, 2000). داده‌های اولیه در روش مذکور از مقالات رسانه‌ای تا مصاحبه‌های تخصصی را در بر می‌گیرد و تفسیرها

مصاحبه‌های تخصصی با جامعه آماری ذکر شده و پیاده‌سازی آنها به‌دست آمده است.

بر مبنای متن پیاده شده آنها صورت می‌گیرد (Kalantari & others, 2009)، بنابراین داده‌های اولیه تحلیل گفتمان در این پژوهش در قالب مدل مفهومی استخراج شده و براساس انجام

جدول (۳): متغیرهای تولید فضای شهری فرهنگ‌محور براساس روش تحلیل گفتمان (Arabian et al., 2018)

نام متغیر	میانگین	نام متغیر	میانگین	نام متغیر	میانگین
تنوع مشاغل و کنترل بیکاری	۳/۴۸	دادن حق رای منتخبین مردم	۴/۴	ایجاد مراکز تفریحی-فراغتی	۴/۸
توزیع مناسب و با کیفیت مسکن	۳/۳۲	ایجاد نهادهای مدنی	۴/۲۴	روساخت گردشگری	۳/۷۴
نظام مالیاتی متناسب با توزیع ثروت	۳/۷۲	تخصص مدیران و کارشناسان حوزه شهری	۳/۹۲	بهره‌وری از مراکز فرهنگی-مذهبی	۳/۷
کارآفرینی و خلاقیت	۴/۰۲	قوانین کارآمد	۳/۴	آمایش شهری	۳/۴۸
رقابت‌پذیری شهری	۳/۷	ارجحیت منافع عمومی به شخصی در طرح	۴/۸	فراوانی ابنیه ارزشمند	۳/۹۸
سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی	۴/۰۸	برگزاری مراسم ویژه	۴/۸	شرایط آب و هوایی فضاها	۴

شاخص‌ها معلوم می‌شود. حال برای مشخص کردن معنادار بودن عوامل انتخاب شده در این روش، از آماره‌ای به نام مقدار ویژه استفاده می‌شود. مقدار ویژه اندازه‌ای است که نشان‌دهنده مقدار واریانس در مجموعه متغیرهای اولیه است که توسط یک عامل تعیین می‌شود. به‌طور کلی عامل‌هایی انتخاب می‌شوند که مقادیر ویژه آنها بالاتر از یک باشد. نکته بعدی این است که بهترین آماره‌هایی هستند که بیشترین واریانس مجموعه متغیرهای اولیه را تعیین می‌کنند. در نهایت اینکه در مرحله مقدماتی استخراج عامل‌ها، تعدادی عامل به‌دست می‌آیند و مقدار ویژه و مقدار کل واریانس تعیین شده، هر دو بر تعداد عامل‌های منتخب تاثیر دارند.

معرفی محدوده مورد مطالعه

رویکردی که در کشور ما نسبت به فرهنگ صورت گرفته است، رویکردی توصیفی-نمادین است که در آن فرهنگ کلیت پیچیده‌ای شامل: معرفت، اعتقادات، هنر، اخلاقیات، قانون، آداب و رسوم و سایر قابلیت‌ها و عاداتی است که انسان به‌مثابه عضوی از جامعه کسب می‌کند. چنین رویکردی با وجود اذعان داشتن به گستردگی تاثیرات فرهنگ بر زندگی فردی و اجتماعی، کمتر برای رسیدن به هدف‌های فرهنگی برنامه‌ریزی شده است. این در صورتی است که در سایر کشورها برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های فرهنگی در دهه‌های گذشته موجب دستاوردهای کالبدی در شهرها شده است. یک نمونه از این برنامه‌ریزی‌ها، انتخاب پایتخت فرهنگی اروپا

برای اجرای متغیرهای به‌دست آمده، شهر شیراز با پیشینه درخشان در خلق فضاهای شهری فرهنگ‌محور که امروزه با چالش‌هایی در این زمینه مواجه شده و روش تحلیل عاملی به‌عنوان ابزار عملیاتی پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS در رویکرد کمی انتخاب شد، لازم به‌ذکر است که سوالات تحقیق براساس طیف لیکرت رتبه‌بندی و کمی‌سازی شده است.

تحلیل عاملی نامی عمومی است برای برخی از روش‌های آماری چند متغیره که هدف اصلی آن خلاصه کردن داده‌هاست (Kalantari, 2000). هدف اصلی از به‌کارگیری این روش، طبقه‌بندی متغیرها در چند عامل و در نهایت درک بهتر پدیده‌ها و همبستگی‌های بین آنهاست. مراحل این روش به شرح زیر است:

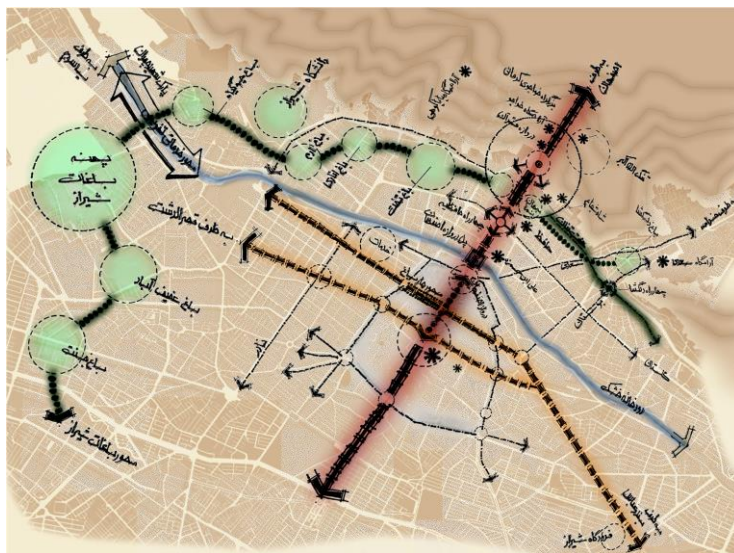
تشکیل ماتریس داده‌ها: ماتریس داده‌ها جدولی است که ستون‌های آن شامل M (۱۸ شاخص در این تحقیق) و سطرهای آن شامل N (نظرات ۵۰ نفر کارشناس) می‌باشد.

محاسبه ماتریس همبستگی: برای انجام محاسبه‌ها در مراحل بعدی و ارتباط درونی بین شاخص‌ها از ماتریس همبستگی استفاده می‌شود (Hekmat Nia & Mousavi, 2006) با داشتن ۱۸ شاخص ماتریس ۱۸×۱۸ خواهد بود که مقادیر آن همگی ۱ و اعداد زیر قطر آن تکرار اعداد بالای قطر است.

استخراج عامل‌ها: در این مرحله با استفاده از ماتریس همبستگی بین شاخص‌ها، عوامل را استخراج می‌کنیم. با استفاده از ماتریس عاملی، عوامل مشترک و اهمیت نسبی هر یک از

Research and translation unit in consulting) (engineers of maab, 2014) شهر شیراز در گذر تاریخی خود، بنا به مرکزیت داشتن در حوزه‌های مختلف (سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ارتباطی) دارای اهمیت بسیاری بوده است. در صورتی که بافت تاریخی شهر شیراز را که در طرح جامع سال ۱۳۶۸ به‌عنوان محدوده مجزا تعیین شده و با یادمان‌های مذهبی-تاریخی نظیر شاه‌چراغ و بناهای مذهبی دیگر معرفی می‌شود؛ به‌عنوان منطقه تاریخی^(۵) و بافت تجاری شهر را که با وجه غالب بازار و راسته‌های تجاری خطی در محورهای متعدد این شهر به‌عنوان یک منطقه تجاری^(۶) در نظر بگیریم، محدوده‌هایی که دربرگیرنده عمده‌ترین عناصر فرهنگی شهر شیراز می‌باشد و در اکثر مناطق شهرداری این شهر نمود کالبدی دارد، دارای پتانسیل ایجاد فضای شهری فرهنگ‌محور هستند. شکل (۲) نحوه پراکنش بافت‌های تاریخی را در گستره شهر شیراز به تصویر کشانده است. جمعیت شهر شیراز طبق آمار سرشماری ۱۳۹۵ نفوس و مسکن ۱۵۶۹۵۳۶ نفر، و در حال حاضر به ۱۱ منطقه شهری تقسیم شده است.

است که از سال ۱۹۸۵ توسط اتحادیه اروپا بنیان نهاده شد و موجب ارتقا و توسعه کالبدی و فضایی بسیاری از شهرهای اروپایی که به‌عنوان پایتخت فرهنگی برگزیده شده‌اند، گردید. اگر چه موضوع پایتخت فرهنگی اروپا الگویی برای سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی اسلامی (ISESCO) برای انتخاب پایتخت فرهنگی اسلامی از سال ۲۰۰۴ به بعد گردید، همان‌گونه که بیان شد، به‌دلیل نگرش توصیفی-نمادین به مقوله فرهنگ، این رقابت بیشتر تکیه بر فضاهای تاریخی و میراث فرهنگی شهرها در کشورهای اسلامی و نه دستیافت‌های کالبدی و فضایی جدید دارد. براساس قطعنامه چهارمین کنفرانس وزیران فرهنگ مبنی بر انتخاب پایتخت فرهنگی اسلامی برای سه حوزه جغرافیایی کشورهای اسلامی (عربی، آفریقایی و آسیایی)؛ سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی اسلامی (ISESCO) بخشی را ایجاد کرد که هدف آن آشکار کردن تمدن و تاریخ شهرهایی است که به‌عنوان پایتخت‌های فرهنگی اسلامی انتخاب شدند، پایتخت‌های فرهنگی اسلامی در سال ۲۰۰۶، اصفهان (جمهوری اسلامی ایران، حلب (جمهوری عربی سوریه) و تیمبوکتو^(۴) جمهوری مالی بوده‌اند

شکل (۲): ساختار امروز بافت تاریخی در گستره شهر شیراز

به‌نظر می‌رسد که بتوان در گام بعدی مدل مفهومی به‌منظور احیای فضاهای شهری با تاکید بر فرهنگ شهری برای فضاهای شهری شیراز تدوین نمود. در این پژوهش با استفاده از ۱۸ متغیر نسبت به تحلیل فضایی اولویت‌بندی شاخص‌های موردنیاز مدیریت شهری برای دستیابی به فضای شهری مناسب اقدام شده است.

یافته‌های تحقیق

با توجه به مشخص شدن ابعاد تشکیل‌دهنده ارتقاء فرهنگ‌محور فضاهای شهری در فرآیند احیای شهری فرهنگ‌محور به‌منظور تقویت و خلق هویت مکانی و ارتقا خاطره‌انگیزی و کیفیت زندگی شهری برگرفته از نظریات اندیشمندان شهرسازی در این حوزه،

توسط هر عامل تعیین می‌گردد تغییر می‌کند، اما درصد تجمعی کل واریانس ثابت می‌ماند.

نام‌گذاری عامل‌ها: با توجه به همبستگی شاخص‌ها در هر عامل، اسامی مناسبی به شرح زیر برای آنها انتخاب شد:

عامل اول: در این عامل ۵ متغیر قرار دارد که مقدار ویژه این عامل ۳/۸۶۴ است، یعنی به عبارتی، عامل اول توانسته است ۲۲/۷۸ درصد از واریانس ۱۸ متغیر را تبیین کند. با توجه به متغیرهای بارگذاری شده این عامل «**ساختار اقتصادی بهینه**» نام‌گذاری شده است.

در واقع از نظر جامعه آماری پژوهش، ضعف ساختارهای نامناسب اقتصادی به‌ویژه در زمینه نظام مالیاتی، سبب تولید فضاهای شهری ناپه‌نجا و ناکارآمد در شهر شیراز شده است. بنابراین اولویت سیاست‌گذاری شهری باید مبتنی بر متغیرهای بارگذاری شده در عامل اول باشد.

جدول (۵): متغیرهای بارگذاری شده در عامل اول

«ساختار اقتصادی بهینه» (Arabian et al., 2018)

ردیف	متغیرها	بار عاملی
۱	تنوع مشاغل و کنترل بیکاری	۰/۹۸۰
۲	توزیع مناسب مسکن و سرپناه در تقابل با تولید صرف	۰/۹۷۱
۳	نظام مالیاتی مبتنی بر توزیع عادلانه ثروت شهری	۰/۹۶۲
۴	وجود زمینه کارآفرینی و خلاقیت	۰/۹۱۲
۵	رقابت‌پذیری شهری	۰/۸۷۶
۶	تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در شهرها	۰/۸۸۹

بر مبنای نتایج مطالعه احمدی (Ahmadi, 2019)، در نبود سیاست‌ها و برنامه‌های هدفمند در زمینه مالیات بر درآمد مستغلات در کشور، زمینه انحراف رانت به بخش مستغلات در شیراز فراهم، و سبب گسست طرح تفصیلی این شهر از جوهر اصلی خود یعنی ایجاد فضای شهری مدنی شده است. دست‌یابی به اهداف طرح تفصیلی، علاوه بر تهیه نقشه مشروط به وجود سیاست‌هایی چون؛ جامعه مدنی، نظام مالیاتی عادلانه، فلسفه‌اندیشی و از همه مهم‌تر اخلاق مدنی دارد. جدول (۶)، نحوه تصرف مسکن در شهر شیراز را نشان می‌دهد، نتایج تقلیل برنامه‌ریزی به نقشه در گذار چند دهه اخیر در شهر شیراز به شرح زیر است.

متغیرها در قالب پرسشنامه در مناطق یازده‌گانه شهرداری شیراز توسط ساکنین به صورت تصادفی مورد پرسش قرار گرفت. تحلیل‌های مربوط به هر مولفه به صورت جداگانه در هر بخش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است:

مولفه‌ها و شاخص‌های مبنا در تولید فضای شهری مدنی و آگاهی‌بخش

در این تحقیق پس از ارزیابی متغیرهای ۱۸ گانه توسط ساکنین، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS و با مدل تحلیل عاملی نوع R، شاخص‌های پژوهش عامل‌گذاری شد. که در نتیجه ۱۸ شاخص به ۴ عامل از طریق چرخش واریانس در تحلیل عاملی تبدیل، که در مجموع ۷۹/۲۵۶ درصد از واریانس را می‌پوشاند و نشانگر رضایت‌بخش بودن تحلیل عاملی و شاخص‌های مورد مطالعه دارد. جدول (۴)، تعداد عوامل، مقادیر ویژه و مقدار واریانس محاسبه شده را به تفکیک عامل‌ها نشان می‌دهد.

جدول (۴): عوامل نهایی استخراج شده و

مقدار خاص آنها (Arabian et al., 2018)

عوامل	مقادیر ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱	۳/۸۶۴	۲۲/۷۸۶	۲۲/۷۸۶
۲	۳/۲۴۲	۲۰/۳۲۴	۴۳/۱۱۰
۳	۲/۸۷۵	۱۸/۹۴۵	۶۲/۰۵۵
۴	۲/۱۲۲	۱۷/۲۰۱	۷۹/۲۵۶

دوران عامل‌ها: اگر هر شاخص روی یک عامل حمل شود و یا مقادیر بارگذاری شده هر شاخص در عامل، بزرگ و مثبت و یا نزدیک به صفر باشد، در آن صورت کار تفسیر عوامل ساده خواهد بود. در صورتی که مقادیر بارگذاری شده هر شاخص شامل مقادیر تا حدودی روی چند عامل باشد، کار تفسیر عامل سخت خواهد بود؛ برای رسیدن به حالت مطلوب، عوامل چنان دوران داده می‌شود تا ساختار ساده‌ای به دست آید (Hekmat Nia & Mousavi, 2006).

در این پژوهش از روش واریانس برای دوران عامل‌ها استفاده شده است. حاصل این دوران، ماتریسی از عوامل دوران یافته است که برای هر عامل در مقابل متغیر مربوطه یک وزنی را قایل می‌شود و هر عامل را به‌وضوح بر متغیرهای خاص تعلق می‌دهد. لازم به ذکر است که بعد از دوران عامل‌ها، درصد واریانس که

جدول (۶): تعدا واحدهای مسکونی، تعداد خانوار و کمبود مسکن در شهر شیراز (۱۳۹۵)
(Statistics Center of Iran, 2016)

تعداد واحدهای مسکونی	نحوه تصرف واحدهای مسکونی (تعداد)	نحوه تصرف واحدهای مسکونی (%)	تعداد خانوار شهری	کمبود مسکن شهری
۴۷۲۳۵۶	ملکی ۲۱۱۱۶۱	%۴۴/۷	۴۷۷۹۱۶	۵۵۶۰
	اجاره‌ای ۲۶۱۱۹۵	%۴۵/۲		
	سایر ۴۶۹۵۸	%۹/۹		
	اظهار نشده ۵۸۶	%۰/۱		

بارگذاری شده این عامل، «کیفیت محیط شهری» نام‌گذاری شده است. شهر شیراز از نظر فضاهای اجتماعی مدنی دارای کمبود و برعکس سرانه کاربری‌های اداری، انتظامی و مذهبی و فرهنگی دارای مازاد می‌باشد.

جدول (۷): متغیرهای بارگذاری شده در عامل دوم «جامعه مدنی» (Arabian et al., 2018)

ردیف	متغیرها	بار عاملی
۱	دادن حق رای منتخبین مردم (شورای شهر)	۰/۹۷۸
۲	تلاش مسئولان برای ایجاد نهادهای مدنی	۰/۹۲۴
۳	تخصص مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت شهری	۰/۹۲۱
۴	وجود قوانین کارآمد و مناسب	۰/۹۱۲
۵	ارجحیت منافع عمومی به شخصی در طرح‌های شهری	۰/۹۰۲

جدول (۸): متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم «کیفیت محیط شهری» (Arabian et al., 2018)

ردیف	متغیرها	بار عاملی
۱	رخدادهای ویژه (جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، مسابقات، کنفرانس‌ها و ..)	۰/۸۷۳
۲	وجود مراکز تفریحی و اوقات فراغت	۰/۸۰۱
۳	روساخت‌ها (هتل، رستوران، دفاتر مسافرتی و ...)	۰/۷۹۲
۴	وجود مراکز مذهبی و فرهنگی	۰/۷۲۱

کاربری اراضی پیشنهادی طرح تفصیلی دوم شیراز بر مبنای جمعیت ۱۷۰۰۰۰۰ نفری طرح جامع آن در افق ۱۳۷۸ بوده بود. بر مبنای جدول (۹)، سرانه‌های تفریحی پیشنهادی طرح تفصیلی مصوب ۱۳۷۳ شیراز محقق نشده است.

حال در نبود سیاست‌های شهری مبتنی بر مالیات این مساله در افزایش نرخ دلار و تورم در سال ۹۷ بحران‌ساز و فاصله «دارا و ندار» را شدیدتر کرد. به بیانی دیگر با عنایت به سکونت بیش از ۴۵/۲ درصد خانوارهای شهر شیراز در مسکن‌های اجاره‌ای، این خانوارها با افزایش حدود ۱۰۰٪ قیمت مسکن در سال ۱۳۹۷، به شدت متضرر و امیدهای آن‌ها برای صاحب‌خانه شدن به باد رفت. برعکس رانتهای سرمایه‌گذاری شده در بخش مستغلات توسط دلالان، آن‌ها را صاحب ثروت‌های بادآورده کرد. طرح تفصیلی در نبود سیاست‌های مالیاتی کارایی خود را در شهرهای ایران از دست داده و به ابرازی در خدمت طبقه رانت‌خوار درآمده است (Ahmadi, 2019).

عامل دوم: مقدار ویژه این عامل ۳/۲۴۲ است که ۲۰/۳۲ درصد واریانس را محاسبه و تفسیر می‌نماید. در این عامل ۵ شاخص بارگذاری شده‌اند، که در مجموع می‌توان این عامل را «جامعه مدنی» نام‌گذاری کرد. جامعه مدنی که در وضع موجود به دلیل ساختار بوروکراتیک اداری فقط به صورت انتزاعی در شهرها حاکم است. در واقع در متن ساختار بوروکراتیک از بالا به پایین، ارتباط مدنی بین شورا، شهرداری و شهروندان وجود ندارد. عدم ارتباط سازمان‌های اداری سطح شهرهای کشور با شورای شهر را، باید در بستر ساختارهای ملی بررسی کرد. وابسته بودن سایر سازمان‌ها به منابع درآمدی ناشی از فروش نفت، سبب تابع شدن آن‌ها به دستگاه‌های بالادست و پاسخگو نبودن به شورای شهر شده است. به زعم مدنی‌پور، دولت‌ها از پذیرش یک نظام دموکراتیک مدیریت شهری که در آن شهرداری و شورای شهر، مشروعیت و اختیار را نه از دولت مرکزی، بلکه از شهروندان کسب می‌کند، سرباز زده‌اند. **عامل سوم:** در این عامل ۴ شاخص قرار دارد که مقدار ویژه این عامل ۲/۸۷۵ است، یعنی به عبارتی، عامل سوم توانسته است ۱۸/۹۴ درصد از واریانس را تبیین کند. با توجه به شاخص‌های

جدول (۹): کاربری‌های پیشنهادی طرح تفصیلی ۱۳۷۳ و وضع موجود شیراز در سال ۱۳۹۰
(Consulting engineers of naqsh,e.jahan-pars, 1994; Consulting engineers of city and home, 2009)

وضع موجود سال ۱۳۹۰		پیشنهادی طرح تفصیلی ^(۷) سال ۱۳۷۳		کاربری اراضی
سرانه (مترمربع)	سطح (مترمربع)	سرانه (مترمربع)	سطح (مترمربع)	
۳۰/۳۴	۴۴۲۲۱۳۱۳	۴۵/۴۳	۴۷۹۴۷۲۹۵	مسکونی
۱/۲۹	۱۸۸۵۵۵۹	۷/۳۵	۷۷۳۸۷۴۸	تجاری
۱/۱۳	۱۶۴۵۲۶۰	۳/۱۱	۳۲۷۳۸۳۹	آموزشی
۲/۳۴	۳۴۱۸۳۸۳	۴/۸۱	۵۰۶۳۵۸۴	آموزش عالی
۱/۵۱	۲۲۰۲۶۲۳	۳/۷۷	۳۹۶۹۲۵۴	اداری - انتظامی
۰/۵۱	۷۴۷۳۲۸	۱/۶۳	۱۷۱۵۳۶۷	بهداشتی درمانی
۱/۷۰	۲۴۸۰۵۲۹	۱۱/۹۱	۱۲۵۴۱۹۴۵	پارک و فضای سبز
۱/۴۶	۲۱۳۷۸۰۳	-	-	حمل‌ونقل و انبار
۰/۵۶	۸۲۲۲۸۰	۲/۷۹	۲۹۳۸۳۷۴	تأسیسات شهری
۰/۴۲	۶۰۹۴۱۰	۱/۲۵	۱۳۱۷۵۷۰	فرهنگی مذهبی
۰/۲۷	۳۹۰۳۴۳	۰/۳۵	۳۷۳۰۶۶	جهانگردی و پذیرایی
۰/۶۰	۸۷۷۵۲۹	۱/۹۹	۲۰۹۶۷۳۷	ورزشی
۲/۱۵	۳۱۴۲۳۲۰	۲/۴۵	۲۵۸۴۹۳۴	صنعتی
۲۱/۵۷	۳۱۵۱۱۳۱۰	۲۱/۹۹	۲۲۱۰۳۲۸۵	معابر
۱۱/۳۵	۱۶۵۷۴۰۸۱	-	-	بایر و مخروبه

جدول (۱۰): متغیرهای بارگذاری شده در عامل چهارم
«منابع و برند شهر» (Arabian et al., 2018)

بار عاملی	متغیرها	ردیف
۰/۹۱۱	آمایش شهری (برنامه‌ریزی مرتبط با پتانسل محیطی)	۱
۰/۸۷۰	فراوانی ابنیه و آثار ارزشمند تاریخی، باستانی و ...	۲
۰/۷۹۴	شرایط آب‌وهوایی و محیطی فضاها	۳

رتبه‌بندی متغیرهای تولید فضای شهری فرهنگ‌محور در شیراز

بر اساس وزن عاملی متغیرهای پژوهش و با استفاده از مقیاس خطی فاصله‌ای می‌توان اولویتی مناسب در زمینه توجه به مولفه‌های موثر در تولید فضای شهری فرهنگ‌محور ارائه و هدایت‌گر طراحی بسته‌های سیاستی متناسب بود.

بحث و نتیجه‌گیری

ساکنان شهر شیراز، فضا را به شیوه اختیاری درک یا بازنمایی نمی‌کنند، بلکه ذهنیت آن‌ها متأثر از واقعیت‌ها و کنش‌های مادی

از نظر لفور، دولت و هریک از نهادهای سازنده‌اش، به‌دنبال فضاهای مطبوع خود هستند، فضاهایی که بتوانند مطابق با نیازمندی‌های خاص خودشان، آن‌ها را سازماندهی کنند. بنابراین با توجه به ماهیت سیاسی فعالیت برنامه‌ریزی که منشعب از ایدئولوژی حاکم است، برنامه‌ریزان هنگام برنامه‌ریزی زیر فشار سازمان‌ها یا گروه‌ها هستند. بنابراین، چشم‌انداز جغرافیایی که در نهایت به‌وجود می‌آید، نمادی از ایدئولوژی و فلسفه سیاسی حاکم است (Mills, 1970; Alonso, 1964; Muth, 1985).

عامل چهارم: مقدار ویژه این عامل ۲/۱۲۲ است که ۱۷/۲۰۱ درصد واریانس را محاسبه و تفسیر می‌نماید. در این عامل نیز ۳ شاخص بارگذاری شده‌اند، بدین‌ترتیب این عامل را می‌توان «منابع و برند شهر» نام‌گذاری کرد.

اعطای تصویر یا برند به یک شهر می‌تواند آن را در عرصه جهانی متمایز و به‌طور غیرمستقیم توانایی رقابت‌پذیری شهر را با بهبود کیفیت زندگی آن ارتقا و حتی تأثیری روان‌شناختی در شهر گذاشته و اعتمادبه‌نفس و غرور شهری را در بین جمعیت ساکن و حتی مثبت‌گرایی را در میان سرمایه‌گذاران تقویت کند (Middleton & Freestone, 2008; De Frantez, 2004).

جدول (۱۱): اولویت‌بندی مولفه‌های موثر در تولید فضای شهری فرهنگ‌محور و مدنی در شهر شیراز (Arabian et al., 2018)

اولویت اقدام	متغیر	بارعاملی تبیین شده
اول	تنوع مشاغل و کنترل بیکاری	۰/۹۸۰
	دادن حق رای منتخبین مردم (شورای شهر)	۰/۹۷۸
	توزیع مناسب مسکن و سرپناه در تقابل با تولید صرف	۰/۹۷۱
	نظام مالیاتی مبتنی بر توزیع عادلانه ثروت شهری	۰/۹۶۲
	وجود قوانین کارآمد و مناسب	۰/۹۳۲
	تلاش مسئولان برای ایجاد نهادهای مدنی	۰/۹۲۴
	وجود زمینه کارآفرینی و خلاقیت	۰/۹۲۱
	تخصص مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت شهری	۰/۹۱۲
	آمایش شهری (برنامه‌ریزی مرتبط با پتانسیل محیطی)	۰/۹۱۱
	ارجحیت منافع عمومی به شخصی در طرح‌های شهری	۰/۹۰۲
دوم	تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در شهرها	۰/۸۸۹
	رقابت‌پذیری شهری	۰/۸۷۶
	رخدادهای ویژه (جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها و...)	۰/۸۷۳
	وجود ابنیه و آثار ارزشمند تاریخی، باستانی و ...	۰/۸۷۰
	وجود مراکز تفریحی و اوقات فراغت	۰/۸۰۱
سوم	شرایط آب‌وهوایی و محیطی فضاها	۰/۷۹۴
	روساخت‌ها (هتل، رستوران، دفاتر مسافرتی و ...)	۰/۷۹۲
	وجود مراکز مذهبی و فرهنگی	۰/۷۲۱

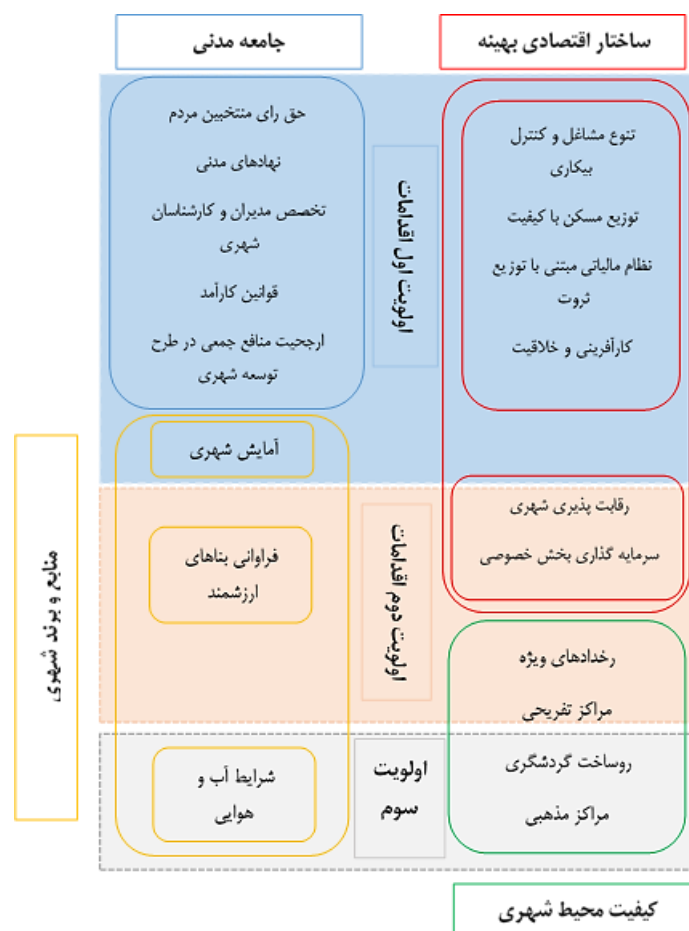
سکونتگاه‌هایی با وضعیت و شرایط متفاوت از نظر سرمایه، تراکم، هویت، سرزندگی و ... را سبب شده است. سکونتگاه‌هایی که فضای زندگی حداقلی و محیط‌زیست برنامه‌ریزی شده بر بیشتر آن‌ها حاکم شده است.

بنابراین می‌توان گفت که فضای شهری شیراز علاوه بر جنبه‌های مصرف‌گرایی و آفرینش نیاز در راستای چالش‌های انباشت درآمدهای نفتی، از لحاظ فرهنگی نیز موثر و در عین حال ترویج عقلانیت خاص خود است. بنابراین در راستای بهبود این فضا و متاثر شدن از هستی آگاهی‌بخش آن، باید نسبت به برنامه‌ریزی برای این شهر در متن ساختارهای ملی براساس مدل مفهومی شکل (۳) اقدام نموده و به جایگاه هر متغیر در نظام اولویت‌بندی ذکر شده توجه نمود. در این مدل مفهومی عوامل چهارگانه تولید فضای شهری فرهنگ‌محور به‌همراه متغیرهای موثر در ایجاد هر عامل نمایش داده شده است. عوامل چهارگانه همان‌گونه که پیشتر هم ذکر شد ساختار اقتصادی بهینه، جامعه مدنی، کیفیت محیط شهری، منابع و برند شهری می‌باشد، که با توجه به مطالعه‌های گسترده‌ای که در این پژوهش صورت گرفت، توجه به تمامی

است که از طریق سیاست‌های کلان و خرد احاطه شده‌اند. در واقع روح و روان انسان‌ها از ویژگی‌های ثابت و بدون تغییر تشکیل نشده است، بلکه ساختاری رفتار آدمی به‌شدت تحت تاثیر اجتماع و محل زندگی او قرار دارد. از این منظر برای تحلیل زندگی افراد در شهر شیراز، هرگز نمی‌توان به بعد وجودی او اکتفا کرد. به بیانی دیگر، زندگی افراد ساکن در این شهر، به دلیل اجتماعی بودن از قواعد خاصی تبعیت می‌کند که با توجه به ویژگی‌های صرفاً ذهنی قابل تحلیل نیست. به دلیل فضا‌مندی و تا حدودی تخت‌مند بودن انسان در مکان و زمان، رشد شخصیتی، ذهنی و در مجموع فرهنگی یک شخص واحد، از منظر اینکه در محله‌گلدشت حافظ یا محله غیررسمی شیخ علی چوپان شیراز زندگی کند، از منظر اینکه در ایران زندگی کند یا در سوئد یا در افغانستان فرق می‌کند. بنابراین می‌توان گفت، که وابستگی انسان به فضا دارای ریشه‌های عمیقی می‌باشد. رفتار اجتماعی افراد در شیراز امروزی متاثر از کیفیت فضا و همچنین کنش‌های فضایی در سطح ملی است. تحولات فضایی شیراز در چند دهه اخیر، نمونه کم‌نظیر و متنوعی از شهرنشینی را به‌وجود آورده است. تحولاتی که، ساخت

می‌باشد. بنابراین در مدل مفهومی ارائه شده، متغیرها براساس الویت اقدامات در سه الویت دسته‌بندی شده، بدین ترتیب که متغیرهای با الویت اقدام یکسان با رنگ مشابه گروه‌بندی شده است.

متغیرها در چارچوب عوامل چهارگانه، در روند دستیابی به فضای شهری فرهنگ‌محور، موثر و پیشران موضوع خواهد بود. بنابراین، با توجه به نیاز جلوگیری از هدررفت سرمایه‌ها و منابع شهری در نمونه مورد مطالعه، الویت‌بندی زمینه‌ها با توجه به متغیرها الزامی

شکل (۳): مدل مفهومی تولید فضای شهری فرهنگ‌محور در شهر شیراز

یادداشت‌ها

5. Historical Center District
6. Central Business District
7. The per capita of the detailed plan approved in 1994, is without considering the status of the historic fabric (District 8 of Shiraz Municipality)

1. Spatial practice
2. Representation of space
3. Space of representation
4. Tim buktu

فهرست منابع

Abdulkarimi, B. 2008. Heidegger's interpretation about critique of pure reason; Comparison of ontological interpretations with epistemological interpretations. 12th edition published in "ketabmahe Falsafeh". 37-26. (In Persian)

Abdulkarimi, B. 16th of October 2014. Some philosophical reflections on psychology and psychoanalysis. Lecture text at SIAVOUSHAN Psychology Center. Tehran. (In Persian)

- Ahmadi, S. 2019. Explaining abstract space in preparing urban development plans (the case of study: detailed plan of Shiraz). PhD Thesis in Geography and Urban Planning. under the guidance of Dr. Ali Movahed. Kharazmi University of Tehran. (In Persian)
- Alonso, W. 1964. Location and Land Use, Harvard University Press.
- Anataki, C. & Billing, M. G. & Edwards, D. & Potter, J.A. 2002. Discourse analysis means doing analysis: A critique of six analysis shortcomings.
- Authenticity. 2008. Creative city planning framework a supporting document to the agenda for prosperity: prospectus for a great city. prepared for the city of Toronto.
- Beatriz, G. 2004. Cultural Policy and Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience. Prospects for the Future. Routledge. 312-326.
- Consulting engineers of city and home. 2009. Structural-strategic plan of Shiraz. Shiraz municipality. Shiraz. (In Persian)
- Consulting engineers of city and home. 2014. The third detailed plan of Shiraz. Shiraz municipality. Shiraz. (In Persian)
- Consulting engineers of naqsh,e,jahan-pars. 1994. The second detailed plan of Shiraz. Shiraz municipality. Shiraz. (In Persian)
- Consulting engineers of naqsh,e,jahan-pars. 1989. Shiraz development. civilization and influence plan. Shiraz municipality. Shiraz. (In Persian)
- Farooqi, F. 2012. Developing urban design criteria with culture-based regeneration approach to promote cultural tourism in the old texture. Case study: some part of the historical texture of Sanandaj. Master Thesis. Trabiati Modares University. (In Persian)
- Fairclough, N. & Piran. 2000. Critical discourse analysis. Center for Media Studies and Research, Tehran. (In Persian)
- Gillespie. M. & Fooladvand, E. 1998. Collection of philosophical and political articles; Heidegger's Political Thought Article. Tarheno publications. Tehran. (In Persian)
- Hekmat Nia, H. & Mousavi. M. N. 2006. Application of the model in geography; with emphasis on urban and regional planning. ElmeNovin Publications. (In Persian)
- Jabbari Darestani, E. 2012. A reflection on the history of the universe from Heidegger's point of view. Surah Magazine. 8: 60-61. (In Persian)
- Javan, J.; Dalil, S. & Salmani Moghadam. M. 2013. The dialectic of space from Lefebvre point of view. Geographical Studies of Arid Areas. 3(12): 1-17. (In Persian)
- Kalantari, H. 2000. Data processing and analysis in socio-economic research using Spss software. Fourth Edition, Farhang Saba Publications. Tehran. (In Persian)
- Kalantari, S.; Abbaszadeh, M.; Saadati. M.; Pourmohammad. R. & Mohammadpour, N. 2009. Discourse analysis: with emphasis on critical discourse as a qualitative research method. Journal of Sociological Studies. 2(4): 7-28. (In Persian)
- Khaki, M. & Jahan Bakhshian, M. 2013. Creating a sense of collective belonging in the contemporary city of Iran by revitalizing the Islamic-Iranian culture and identity in the body of urban views. The Second National Conference on Islamic Architecture and Urban Planning, Tabriz University of Islamic Arts. 494-504-505. Tabriz. (In Persian)
- Lefebvre, H. 1974/1991. The Production of Space. (D. Nicholson-Smith, Trans.) Basil Blackwell.
- Lefebvre, H. & Abdollahzadeh, M. 2016. The production of space. Tehran Urban Research and Planning Center Publications. Second Edition. Tehran. (In Persian)

- Lotfi, S. 2011. Cultural-based urban reconstruction, reflection on cultural themes and the act of urban regeneration. *Journal of Fine Arts. Architecture and Urban Planning*. (45): 47-60. (In Persian)
- Mills, Edwin S. 1970. Urban Density Functions. *Urban Studies*. 7 (1): 5-20.
- Muth, Richard F. 1985. Models of Land-Use, Housing, and Rent: An Evaluation. *Journal of Regional Science*. 25 (4): 593-606.
- Rafeian, M. & Alvandipour, N. 2015. Conceptualization of the Idea of the Right to the City: Seeking a Conceptual Model. University of Tehran: *Journal of Iranian Sociology*. 16 (2): 25-47. (In Persian)
- Research and translation unit in consulting engineers of maab. 2014. Cultural capitals in different countries of the world. (In Persian)
- Schopenhauer, A. & Mobasheri, M. 1851. The wisdom of life. Nilufar Publications. Tehran. (In Persian)
- Shiraz Municipality. 2017. Statistics, Information and Computer Services Department. Shiraz. (In Persian)
- Statistics Center of Iran. 2016. General Population and Housing Census. Tehran. (In Persian)
- Turkme, A. & Shirkhodai, A. 2015. Production of Henri Lefebvre space. University of Tehran: *Extension Scientific Quarterly of Society. Culture and Media*. 4(14): 11-30. (In Persian)
- Zhelunitsyn, A. & Torkmeh, A. 2007. Space and social theory. First Edition. Elmi Farhangi Publications, Tehran. (In Persian)
- Zieleniec, A. 2007. Space and Social Theory. SAGE Publications.